

Wróblewska, Kamila

Łukasz Watzenrode jako fundator dzieł sztuki : (z zagadnień mecenatu artystycznego na Warmii z przełomu XV i XVI stulecia)

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 149-157

1972

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KAMILA WRÓBLEWSKA

ŁUKASZ WATZENRODE JAKO FUNDATOR DZIEŁ SZTUKI

(Z ZAGADNIEN MECENATU ARTYSTYCZNEGO NA WARMII
Z PRZEŁOMU XV I XVI STULECIA)

I

Człowiekiem, który u schyłku średniowiecza najwięcej uczynił dla rozwoju sztuki Warmii, był niewątpliwie biskup Łukasz Watzenrode, rodzony brat matki Mikołaja Kopernika. Biskupem Warmii został w roku 1489. Uprzednio piastował godności kościelne w znanych wówczas ośrodkach kultury: Chełmży, Włocławku oraz Gnieźnie, gdzie współpracował ze Zbigniewem Oleśnickim, mecenasem i fundatorem dzieł sztuki¹.

W niniejszym szkicu pragnę zwrócić uwagę na charakterystyczną cechę Watzenrodego — oznaczenie swoimi herbami rodowymi fundowanych dzieł sztuki. Na podstawie zachowanych zabytków oraz analizy tekstów źródłowych można postawić hipotezę, iż Watzenrodemu zależało bardzo, aby pamięć o nim jako o hojnym i znającym się na sztuce możnym panu przetrwała w umysłach potomnych. Działalność ta mieści się w atmosferze nadchodzącego w Polsce humanizmu².

Metodę sygnowania herbami rodowymi dzieł sztuki znano na przestrzeni całego średniowiecza. Za pośrednictwem artystycznego dokumentu przekazywano pamięć o sobie następnym pokoleniom. Na obszarze Warmii istnieją dzieła sztuki średniowiecznej, które obok funkcji religijnych dokumentują również bardziej laickie aspekty kultury średniowiecznej. Wymienić tu należy epitafium kanonika Bartłomieja z Boreszowa z około połowy XV wieku³, przechowywane obecnie w Kurii Biskupiej, oraz ołtarz Tomasza Wernera, kanonika braniewskiego z portretowym przedstawieniem fundatora i jego matki, zamówiony w roku 1489⁴ (nie zacho-

¹ K. Wróblewska, *Późnogotycka brązowa płyta nagrobna biskupa warmińskiego Pawła Legendorfa*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1966, nr 1, s. 115.

² Ibidem, s. 116.

³ Ks. J. Obiłek, *Dzieje Boreschowa i jego obrazu*, Biuletyn Historii Sztuki, t. 19, 1957, ss. 70 i n.; M. Otto, *Obraz epitafijny kanonika Bartłomieja Boreschowa*, Rocznik Olsztyński, t. 5, 1965, ss. 53—71; T. Dobrzeniecki, *Średniowieczny portret w sakralnej sztuce polskiej*, Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie, t. 13, 1969, ss. 23—24.

⁴ Ks. J. Wojtkowski, *Kustosz Warmiński Tomasz Werner z Braniewa i jego księgozbiór*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1961, nr 3, ss. 335—375. Pragnę

wany). Porównywanie artystycznych fundacji Łukasza Watzenrodego z działalnością innych przedstawicieli duchowieństwa średniowiecznego, wymownie określa i wyróżnia tę interesującą także z innej działalności postać historyczną⁵. Decyduje tu liczba zabytków i wielość umieszczonych na niej herbów. Można zaryzykować twierdzenie, że jedynie skromna część dokumentów źródłowych mówiących o tych zabytkach dotarła do naszych czasów. A przecież nawet ta dokumentacja umożliwiła postawienie Watzenrodego w rzędzie największych fundatorów artystycznych polskiego średniowiecza⁶.

Łukasza Watzenrodego interesowało wszystko, co w swojej różnorodnej formie stanowiło o bogactwie kultury jego epoki. Malarstwo ścienne i ołtarze, rzeźba, iluminowane księgi, wykwintne szaty liturgiczne bogato ozdobione perłami, paramenta kościelne takie jak pacyfikały, kielichy, ampułki, wreszcie rzeczy osobistego użytku, konwie, dzbany, misy do mycia, łyżeczki. Te ostatnie przedmioty również oznaczał swoimi herbami.

Jako administrator biskupstwa zajmował się sprawami budownictwa. Udzielał zezwolenia na remonty i przebudowy, stawał nowe obiekty. Tego rodzaju działalność ma odbicie również w zapiskach źródłowych⁷. Na podstawie herbu Watzenrodego znajdującego się na emporze w kościele św. Katarzyny w Braniewie⁸ można wnioskować, iż swoim herbem rodowym również sygnował obiekty budowlane.

Na Warmii zachowało się najwięcej autentycznych herbów Watzenrodego związanych z zabytkami późnego średniowiecza. Watzenrode zapewne fundował również wiele w Toruniu i w miejscowościach, gdzie sprawował funkcje kościelne. Kasper Niesiecki wzmiankuje o malowanym herbie biskupa pod krucyfiksem w katedralnym kościele w Chełmży (dziś nie zachowany). Herb ten w zwieńczeniu miał posiadać infułę biskupią. W Toruniu w kościele św. Jana herb Watzenrodego znajdował się podobno pod samym sklepieniem (również nie zachowany)⁹.

Na herby Watzenrodego i ich wielość zwrócił uwagę Mikołaj Kopernik w liście do Dantyszka¹⁰.

Opracowanie niniejsze w sposób dwutorowy zobrazuje w odniesieniu do budownictwa fundatorską i administracyjną działalność Łukasza Wa-

w tym miejscu również podziękować Autorowi tej publikacji za pomoc w zweryfikowaniu na język polski łacińskich tekstów dotyczących inwentarzy kościelnych.

⁵ D. Jamiólkowska, *Memoriale Łukasza Watzenrodego jako źródło historyczne*. Praca magisterska napisana w roku 1971 na UMK w Toruniu pod kierunkiem prof. dra Karola Górskiego, stron 191, maszynopis. Pragnę w tym miejscu wyrazić Autorce podziękowanie za udostępnienie tej pracy, szczególnie za wskazanie fundacji ołtarza Trzech Króli w Orniecie.

⁶ K. Wróblewska, *Późnogotycka sztuka na Warmii po pokoju toruńskim 1466* (Z badań nad sztuką Warmii czasów Mikołaja Kopernika), Rocznik Olsztyński, t. 10 ss. 9—89.

⁷ *Memoriale domini Lucae episcopi Warmiensis*, w: *Scriptores rerum Warmiensium*. Bd. 2. Monumenta Historiae Warmiensis, Bd. 8, 1889, ss. 109—110, 135, 149, 153.

⁸ Na fakt zachowania się tego herbu zwrócił mi uwagę W. Ogrodziński.

⁹ K. Niesiecki, *Korona Polska*, Lwów 1743, s. 421.

¹⁰ List ten, który mi wskazał J. Drewnowski z Pracowni Kopernikowskiej Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN przytaczam w artykule pt. *Późnogotycka sztuka na Warmii*, s. 18.

tenrodego: w rozdziale II przedstawiono zabytki w dużej części określone herbem biskupa, na podstawie źródeł drukowanych i opracowań naukowych, jak również na podstawie dokumentacji fotograficznej. W rozdziale III zacytowano wypisy z inwentarzy zabytków kościelnych wspominające o obiektach sztuki związanych z Łukaszem Watzenrodem, z których każdy był sygnowany herbem biskupa. Natomiast w rozdziale II umieszczono także pacyfikał i kielichy z Reszla, wspomniane w inwentarzach z uwagi na to, że istniały one aż do ostatniej wojny.

II

Rok 1489

Biskup Łukasz Watzenrode sprowadził dla siebie brewiarz ze Strasburga. Józef Bender w swoim opracowaniu o drukach braniewskich wzmiankuje o brewiarzu z roku 1516, który był własnością biskupa Łukasza, później zaś własnością diecezji. Być może, iż chodzi tu właśnie o sprowadzony ze Strasburga brewiarz, który później zyskał nową oprawę¹¹.

Rok 1490

Biskup Łukasz Watzenrode zdecydował, że dla kościoła parafialnego w Ornećcie należy ufundować nowy ołtarz pod wezwaniem Trzech Króli i w związku z tym w obecności swojego kapelana Andrzeja Freydenhammera i proboszcza z Bieniewa (pow. lidzbarski), Medarda Blumenratha, na ręce wikariusza wikarii Padangen w kościele parafialnym w Ornećcie, Jana Bayczenera, w dniu 2 sierpnia 1490 roku złożył kwotę jedenastu grzywien i 9 skojców, zobowiązując wymienionych, aby i oni przyczynili się do zebrania dalszych datków koniecznych do realizacji wspomnianego ołtarza¹². Biskup Łukasz Watzenrode podarował mszał Grzegorzowi Prange, prepozytowi kolegiaty w Dobrym Mieście. Mszał ten, jak to uwidoczniono w formie pieczęci na pierwszej stronie księgi, należał uprzednio do kościoła w Bisztynku¹³. Biskup Łukasz Watzenrode wydał dokument, z którego wynika, że zgadza się na budowę klasztoru franciszkanów w Welawie. Klasztor franciszkanów istniał tu niedługo, ale zniszczył go wojny. Sprawą ponownego wybudowania klasztoru zainteresowana była i Stolica Apostolska, której przedstawiciel interweniował u Krzyżaków. Zakon franciszkanów znajdował się na posiadłości krzyżackiej, nad którą jurysdykcję kościelną sprawował biskup warmiński. Dokument Watzenrodego kończy się słowami: „Przeto my staraniem o to, na ile prawnie

¹¹ [J.] Bender, *Geschichte der Braunsberger Buchhandels und Bücherdrucks*, Preussische Provinzial-Blätter, Bd. 10, 1865, s. 448; Pastoralblatt für die Diöcese Ermland (dalej PDE), *Geschichte des ermländischen Breviarus*, Nr 9, 1876, ss. 110—114.

¹² *Memoriale domini Lucae*, s. 18.

¹³ Ibidem, s. 21. Grzegorz Prange został w roku 1490 sekretarzem biskupa Łukasza (por. T. B o r a w s k a, *Stronnicy krzyżacy w otoczeniu Łukasza Watzenrodego*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1969, nr 3, s. 423).

możliśmy, pozwoliliśmy tym dokumentem na budowę. Dano na zamku w Lidzbarku dnia 23 listopada 1490 roku pod pieczęcią sekretną”¹⁴.

Rok 1493

Z funduszy Łukasza Watzenrodego zakupiono pięć łokci tkaniny, z której wykonano we Fromborku antependium, a z pozostałej części manipularz i stulę¹⁵. Biskup Łukasz Watzenrode zamówił w Gdańsku u ludwisarza Andrzeja Grottkaua dla katedry we Fromborku trzy mosiężne stojące świeczniki oznakowane swoimi herbami rodowymi. Jeszcze w roku 1639 jeden ze świeczników oznakowany jego herbami znajdował się na wielkim ołtarzu katedry¹⁶.

Rok 1494

Biskup Łukasz Watzenrode zamówił płytę nagrobną poświęconą synognatariuszowi pokoju toruńskiego, biskupowi warmińskiemu Pawłowi Legendorfowi, zmarłemu w Braniewie w 1467 roku i pochowanemu tam w kościele św. Katarzyny. Autorem projektu jest prawdopodobnie Hans Brandt pracujący wówczas w Gdańsku, którego biskup Watzenrode mógł znać osobiście jeszcze z Uniejowa z czasów swojej współpracy z biskupem Zbigniewem Oleśnickim. Odlew wykonał zapewne pracujący na zamówienie kapituły we Fromborku od roku 1490, ludwisarz Andrzej Grottkau. Na narożach płyty umieszczono czterokrotnie herby Watzenrodego, pod stopami jedyny herb rodu Stangonów, do którego biskup Legendorf przynależał. W otoku płyty napis o treści następującej: „Nagrobek Pana Pawła Legendorfa biskupa Warmińskiego, pobożnie zmarłego, który z powodu przeszkód wywołanych wojną nie mógł być ze swoimi poprzednikami pochowany w kościele swoim warmińskim [tj. w katedrze fromborskiej] sporządzony kosztem Pana Łukasza jego następcy w roku 1494”¹⁷.

Rok 1496

Biskup Łukasz Watzenrode zdecydował, iż należy zakończyć budowę baszty św. Krzysztofa, którą już o wiele wcześniej zlokalizowano, i zaczęto budować, ale jej nie skończono (nie podano miejsca, gdzie wspomniana baszta się znajdowała)¹⁸.

Rok 1497

Biskup Łukasz Watzenrode sprowadził dla siebie mszał z Norymbergi.

¹⁴ *Memoriale domini Lucae*, s. 22.

¹⁵ E. Brachvogel, *Die Neuausstattung des Doms zu Frauenburg am Ausgang des Mittelalters*, Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands, 1930, s. 61 (dalej ZGAE).

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ K. Wróblewska, *Późnogotycka płyta nagrobna*, s. 104.

¹⁸ *Memoriale domini Lucae*, ss. 109—110.

Ryc. 1. Herb biskupa Łukasza Watzenrodego z małej kaplicy biskupów w Lidzbarku Warmińskim. Około 1500 r. Fot. A. Kura czyk

Ryc. 2. Herb Łukasza Watzenrodego z lewego górnego narożnika płyty Legendorfa. Fot. A. Kuraczyk

Ryc. 3. Herb Łukasza Watzenrodego z prawego górnego narożnika płyty Legendorfa. Fot. A. Kuraczyk

Ryc. 4. Herb Łukasza Watzenrodego z lewego dolnego narożnika płyty Legendorfa. Fot. A. Kuraczyk

Ryc. 5. Herb Łukasza Watzenrodego z prawego dolnego narożnika płyty Legendorfa. Fot. A. Kuraczyk

Ryc. 6. Herb z przedpiersia empory organowej w kościele św. Katarzyny
w Braniewie. Około 1500 r. Fot. W. K a p u s t o

Ryc. 7. Fragment pacyfikału Łukasza Watzenrodego. Odwrocie stopy z herbem biskupstwa i Watzenrodego. Rok 1511. Fot. Archiwum MNW.

Księga opatrzona jest herbem biskupa Łukasza. Na końcu książki widniał następujący napis: *Finit Missale secundum Diocessum Warmiensen Impressum Argentine per Fredericum Bumbach anno domini MCCCCXCVII*¹⁹.

Rok ok. 1500

W 1497 roku w czasie pobytu biskupa Łukasza Watzenrodego w Barczewie doszło do pożaru zamku lidzbarskiego, co odnotowano w kronice biskupstwa warmińskiego z czasów Łukasza Watzenrodego — *Memoriale domini Lucae*²⁰. Niezwłocznie przystąpiono do odbudowy pomieszczeń zamkowych. W tym też czasie w małej kaplicy biskupów położono nową polichromię. Na jednej ze ścian znajduje się czytelnie dotąd zachowany herb biskupa Łukasza. W wieńcu laurowym tarcza herbowa podzielona poziomo: biała u góry, czerwonougrowa u dołu. Na tarczy herb biskupa Watzenrodego. Stylizowany orzeł zwrócony dziobem w lewo. Łuska pancerza czerwonougrowa, kończyny białe. Jest to jedyny kolorystyczny zapis herbu pochodzący z epoki²¹. Biskup Łukasz Watzenrode wybudował własnym sumptem empore organową, murowaną, pokrytą gwiaździstym sklepieniem. Na emporze, po jej zewnętrznej stronie umieszczono herb fundatora. Jest to płaskorzeźba z motywem stylizowanego orła, w której wzniesieniu znajdowała się zapewne infuła. Dziś pozostał po niej fragment fannones²².

Rok 1501

Mur zamku lidzbarskiego pokryto dachówkami ceglаныmi, jednocześnie przykryto miejsce w przejściu do pomieszczenia nad łazienką, w której — jak to odnotowano w *Memoriale* — „Pan zwykł się kąpać”²³.

Rok 1502

Biskup Łukasz Watzenrode wydał dokument, w którym zezwala na budowę wikarii przy szpitalu w Knipawie na przedmieściu Królewca²⁴.

Rok 1504

Biskup Łukasz Watzenrode realizuje testament swojego poprzednika Mikołaja Tungena i zamawia w Toruniu z legatów pieniężnych Tungena polipytyk pod wezwaniem Marii Assumty. Ołtarz zrealizowano prawdo-

¹⁹ PDE, 1876, Nr 9, s. 110; [J.] Bender, op. cit., ss. 423, 448.

²⁰ *Memoriale domini Lucae*, s. 111.

²¹ K. Wróblewska, *Późnogotycka sztuka na Warmii*, s. 25.

²² A. Boetticher, *Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz Ostpreussen*, Bd. 4 Königsberg 1894, s. 68.

²³ *Memoriale domini Lucae*, s. 135.

²⁴ A. Boetticher, op. cit., Bd. 7, Königsberg 1897, s. 375.

podobnie w warsztacie św. Wolfganga w Toruniu. Pełnomocnikiem w tej sprawie został prepozyt katedry we Fromborku Enoch Kobelau, wielokrotnie wymieniany przy osobie Mikołaja Kopernika²⁵.

Rok 1505

Biskup Łukasz Watzenrode decyduje, że w Dobrym Mieście należy postawić dom dla wikariuszy. Określa materiał, z jakiego ma być wykonana budowla oraz podaje motywy swojej decyzji. Biskup kieruje się przede wszystkim względami natury obyczajowej: „Kiedy bowiem wikariusze będą mieli własny dom i wspólny stół i rozmowy, to nie będzie wówczas w mieście tyle krzywd i skandali, jak wówczas, kiedy jadali wspólnie z obywatelami”²⁶.

Biskup Łukasz Watzenrode decyduje o odbudowie murów obronnych okalających zamek reszelski²⁷.

W Lidzbarku Warmińskim nad rzeką Symsarną naprzeciwko zamku istniał usytuowany niekorzystnie z punktu widzenia strategicznego kościół pod wezwaniem św. Ducha. Kościół ten w razie wojen był wykorzystywany przez wrogów i służył im jako miejsce wypadowe na zamek. Wobec powyższego biskup warmiński Mikołaj Tungen dał zezwolenie na wyburzenie kościoła. Opuszczona budowla posiadała dosyć mocne mury, które jeszcze za czasów Watzenrodego tkwiły w krajobrazie zamku. Biskup Łukasz postanowił, aby ostatecznie zlikwidować ruiny, a materiał przekazać na odbudowę spalonego przed laty kościoła w Bisztyнку. W *Memoriale* zaznaczono wyraźnie, iż gest ten należy rozumieć jako „Dar Pana”, oraz że świątynia w Bisztyнку długo stała nie odbudowana i dopiero „dzięki Panu biskupowi Łukaszowi została wykończona”²⁸.

Rok 1511

Biskup Łukasz Watzenrode zamawia prawdopodobnie w Gdańsku srebrny, pozłacany pacyfikał z przeznaczeniem dla katedry we Fromborku. Na odwrocie stopy pacyfikału znajduje się wryty Chrystus Ukrzyżowany, z lewej herb biskupstwa warmińskiego, a z prawej herb fundatora — stylizowany orzeł. Pacyfikał wzmiankowany jest w inwentarzu katedry fromborskiej z połowy XVII wieku, gdzie umieszczono lakoniczny opis z adnotacją, iż pacyfikał ma herb „Najmiłościwszego Najwyższego Kapłana, Łukasza von Allen biskupa warmińskiego”. Po wewnętrznej stronie napis: *Opus Domini Lucae Episcopi Wa(r)mie(n)sis (MCCCC 11)*²⁹. Biskup Łukasz Watzenrode zamawia dla Reszla pacyfikał mający na pod-

²⁵ A. Karłowska, *Poliptyk Fromborski a plastyka toruńska przełomu XVI/XVII wieku*, Zeszyty Naukowe UAM w Poznaniu, Historia Sztuki z. 1, 1959, ss. 117—154. O E. Kobelau por. J. Sikorski, *Kopernik na Warmii, Chronologia życia i działalności*, Olsztyn 1968, ss. 33, 56, 73, 95.

²⁶ *Memoriale domini Lucae*, s. 149.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, s. 153.

²⁹ F. Liedke, J. Kolberg, *Ein Schatzverzeichnis der Kathedalkirche zu*

stawie herby biskupa Łukasza, wzmiankowany w inwentarzu kościoła w Reszlu w roku 1597. Zaginął w czasie ostatniej wojny³⁰.

Biskup Łukasz Watzenrode zamawia dla Reszla dwa kielichy, które w inwentarzu kościoła z roku 1597 zostały określone jako srebrne, dobrze pozłacane, mistrzowsko wykonane, z herbem biskupa Łukasza. Zagięły w czasie ostatniej wojny³¹.

III

INWENTARZ KATEDRY WE FROMBORKU Z ROKU 1578

„Palium mające wyhaftowane herby biskupa Łukasza i innych czerwonym jedwabiem, które używano we wszystkie podwójne święta”³².

INWENTARZ KATEDRY WE FROMBORKU Z DRUGIEJ POŁOWY XVII W.

Dwie bardzo duże ampułki złote, z herbem Łukasza³³.

Kapy. „Na złotym tle przetykanym czerwonym jedwabiem, welur altembas, mające obramione brzegi przetykane kamieniami szlachetnymi i klejnotami, tarczę z drogich kamieni przedstawiającą Błogosławioną Dziewicę trzymającą Dziecię, ma także dwie srebrne klamry z herbami największego kapłana, najprzewielebniejszego Łukasza von Allen, biskupa Warmii. Obramienie również z drogich kamieni i klejnotów z przodu błyszczący chryzolit, trzy frędzle pozłacane przy tarczy, to wszystko jest teraz rozproszone, niemniej zachowały się brzegi wysadzane drogimi kamieniami i materiał”³⁴.

„Infuła haftowana prawdziwymi kamieniami, boki jej wzmocnione złotymi płytkami i różnymi drogimi kamieniami w liczbie 72 przyozdobione. Obie wstęgi zawierają herby największego kapłana Łukasza von Allen, a na końcu ich złote dzwoneczki”³⁵.

INWENTARZ KOŚCIOŁA SW. KATARZYNY I MARII MAGDALENY W BRANIEWIE Z ROKU 1573

„Kapa wisząca przed ołtarzem z czerwonego aksamitu, przetykana złotymi nićmi z herbami biskupa Łukasza”³⁶.

INWENTARZ KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO W ORNECIE Z ROKU 1584

„Kapa damasceńska czerwona z ozdobnymi złożonymi brzegami, na niej św. Piotr z kluczem srebrnym i srebrnymi fibulami pasterskimi, na nich

Frauenburg aus der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts, ZGAE, Bd. 17, 1910, s. 410; *Sztuka Zdobnicza. Katalog. Muzeum Narodowe, Warszawa 1964*, s. 62. Muzeum Narodowemu w Warszawie dziękuję za fotografie odwrocia stopy pacyfikału.

³⁰ F. Hipler, *Die ältesten Schatzverzeichnisse der ermländischen Kirchen*, ZGAE, Bd. 8, 1886, s. 564.

³¹ Ibidem, s. 564.

³² Ibidem, s. 523.

³³ F. Liedke, J. Kolberg, op. cit., s. 415.

³⁴ Ibidem, ss. 417—418.

³⁵ Ibidem, s. 416.

³⁶ F. Hipler, *Braunsberg in der Schwedenzeit*, ZGAE, Bd. 8, 1886, s. 157.

herby biskupa Łukasza z tarczą złotą zwisającą na dwóch połączonych gałązkach, na niej wizerunek Błogosławionej Dziewicy w słońcu z berłem połączanym i ze zwisającą srebrną kulą”³⁷.

INWENTARZ KOŚCIOŁA KOLEGIACKIEGO W DOBRYM MIEŚCIE Z ROKU 1581

Antependium czerwone, damasceńskie ze znakami biskupa Łukasza, niegdyś przez biskupa Łukasza ze szczodrości подарowane kolegiacie dla pobożnego wspomnienia³⁸.

INWENTARZ Z 1537 R. W ZAMKU LIDZBARKIM

Inwentarz spisany po śmierci wielbnego pana Maurycego biskupa Ferbera.

15 łyżek z herbami świętej pamięci biskupa Łukasza.

3 wielkie srebrne dzbany z herbami biskupa Łukasza, 1 mała miednica i 1 dzban z herbami biskupa Łukasza³⁹.

INWENTARZ Z 1565/69 W ZAMKU LIDZBARKIM

3 duże srebrne dzbany z herbem biskupa Łukasza. Pozostają wobec tego jeszcze dwa duże srebrne dzbany z herbem Łukasza.

2 srebrne miednice, z których jedna jest połączana, druga tylko srebrna i dwie konwie, obydwie połączone, wszystkie z herbem biskupa Łukasza.

2 duże srebrne półmiski z herbem biskupa Łukasza.

2 srebrne połączone miski z herbem biskupa Łukasza.

1 srebrna połączana solniczka z herbem biskupa Łukasza.

17 srebrnych talerzy z herbem biskupa Łukasza.

15 srebrnych łyżek z herbem biskupa Łukasza⁴⁰.

³⁷ F. Hipler, *Die ältesten Schatzverzeichnisse*, s. 577.

³⁸ Ibidem, s. 548.

³⁹ Ibidem, s. 594.

⁴⁰ K. Hauke, *Das Inventarium des Schlosses Heilsberg von 1565/69*, ZGAE, Bd. 24, 1932, ss. 230—231.

BISCHOF LUKAS WATZENRODE ALS STIFTER DER KUNSTWERKE

Zusammenfassung

Lukas Watzenrode, Bischof von Ermland im Zeitraum von 1489—1512, Leibbruder der Mutter von Nikolaus Kopernikus, war einer der grössten Stifter von Kunstwerken des ermländischen Mittelalters. Auf Grund seiner Kunststiftungen, die nach seinem Tode zurückgeblieben sind, so wie auch auf Grund vorhandener Literatur und verschiedener Notizen, die auf seine Veranlassung geschrieben wurden, sind wir imstande eine bestimmte Anzahl von Denkmälern aufzuzählen, die von ihm bestellt, bezahlt oder inspiriert wurden. Vor allem hatte er viel Interesse für Kunstgegenstände, wie z.B. Kelche, Ampullen, Altarkreuze, Pluviale, Kappen, Antependien und Ziergewebe. Lukas Watzenrode bezog auch illuminierte Bücher, leistete Beistand monumentalen Bestellungen von Altären und verschiedenem Schnitzwerk. Kurz gesagt, er baute, verbesserte, renovierte, und stiftete Monumentalarchitektur. Es ist bemerkenswert, dass die Mehrheit der von ihm bestellten und gestifteten Kunsterzeugnisse mit seinem Stammwappen gekennzeichnet wurde. Ein typisches Beispiel dafür ist die Grabplatte des ermländischen Bischofs Paul Legendorf, worauf das Wappen von Lukas Watzenrode in allen vier Ecken eingeprägt worden ist. Dagegen Legendorfs Wappen kommt nur einmal zum Vorschein, und zwar unter seinen Füßen eingeprägt. Ausser der erwähnten Grabplatte, ist das Wappen des Bischofs an anderen Denkmälern Ermlands erhalten geblieben, und zwar ein Wappen am Sängerkor in der St. Katharina-Kirche zu Braniewo (Braunsberg), ein farbiges Wappen in der Schlosskapelle in Lidzbark Warmiński (Heilsberg), das annähernd von 1500 stammt, und schliesslich ein Wappen am Altarkreuz von 1512. Ausserdem in sämtlichen Erwähnungen, in denen die Rede von Watzenrodes Stiftungen ist, wird bemerkt, dass sie mit dem Wappenabdruck des Bischofs Lukas versehen waren.